

VÂRSTA DE FIER ȘI BUBE SOLARE

Dat fiind că despre unii autori români s-a scris masiv, atunci când opera lor este rediscutată trebuie creat un nou context, ori adâncit cel de până atunci. În *Vârsta de Fier în lirica lui Alexandru Philippide**, Mircea Bârsilă adâncește cercetarea până la hotarul extrem al mitologiilor. Istoricul literar este, așa cum se știe, un adâncitor de sfredelire medie, punctul său forte fiind enciclopedismul sclipitor. Vreau să adaug că „scipitor” în cazul lui nu înseamnă atât *esprit de finesse*, cât unele alăturări și interpretări capabile să arunce apă vie peste cunoștințe cam răposate.

Urmărind trecerea de la „Vârsta de Aur” la „Vârsta de Fier”, adică din lac în puț, teoreticianul observă că există două abordări: miturile pesimiste, care plasează Vârsta de Aur în trecut, și miturile optimiste, care o întrezăresc în viitor. În varianta europeană, domnia lui Saturn este o amintire sau o speranță.

Informația mitologică este zdrobitoare și stăpânită dibaci. Comparativistica în acest domeniu relevă similitudini fascinante. În mitologiile pesimiste, inteligența, morală, dimensiunile trupului și longevitatea speciei umane se diminuează peste veacuri. Dar dincolo de informație, *discutarea* datelor este cea care dă măsura gândirii, iar Mircea Bârsilă contrazice sumedenie de gânditori, oferind propria perspectivă. Aceste contraziceri nu țin atât de domeniul teoreticului, cât de cel al interpretării pe text, fapt ce salvează cartea de la filosofări căznite, așa cum sunt ele practicate de eseștii publicați mai cu seamă de o editură umanissimă.

Așadar, interpretarea poeziei philippidiene începe din *ucronie*, din *illo tempore*, folosind „funcția sărbătorească a memoriei”, cum ar fi spus Paul Diel, în enumerarea toposurilor fericirii nu intră nicio referire propriu-zisă la creația poetului român. Abia după pagina 50 se plonjează fără avertisment în hermeneutica poeziei.

Ni se va vorbi, astfel, despre daimonii superiori (epichthonieni) din epoca Arcadiană, despre daimonii subpământeni (hypochthonieni) din Vârsta de Argint. Până la urmă, pentru a degusta pe deplin cartea, e bine să ne lăsăm purtați de talazurile de erudiție, ca și cum am asista la un curs inspirat de mitologie. Oamenii de argint – căci la ei rămăsesem – sunt numiți de Hesiod „fericiți muritori subpământeni”. Ei vor fi urmați de oamenii „Vârstei de Bronz”, copii ai nimfelor ce locuiau în frasinii.

Bucuriile Pandorei

Universul poetic al lui Philippide este marcat de oferta Pandorei („toate darurile”), numită de Hesiod „un rău frumos, reversul binelui”. Vârsta de Fier predomină, cu îmbătrâniri premature și muncă. Un cutremur cataclismic schimbă sensul de rotație al planetei și vârstele încep să curgă invers. Reversibilitatea temporală face ca animalele să nu se mai nască din *pământ* (sursa divină), ci unele din altele. Inventivitatea omenească s-ar datora handicapurilor fizice și rupturii de natură. Omul căzut a avut nevoie de mijloace artificiale pentru a putea supraviețui într-o lume care nu mai exista armonice.

Viziunea philippideană este mai aproape de cea hesiodică decât de cea vergiliană din *Bucolice*, ori de cea din *Idilele* lui Teocrit. Lumea nu mai arată ca o Arcadie, peisaj ideal („Locus amoenus”, „locus periucundus”), care era mai curând o amintire despre natură (A. Pleșu, *Pitoresc și melancolie*). Natura retorizată era populată cu nimfe, cio-bănițe și cântece. Grația, în viziunea lui Rosario Asunto din *Peisajul și estetica*, propunea o „sărbătorească laicizare a sacralului” prin estetizare. Vârsta de Fier va fi caracterizată de orientarea contestatară a prometeismului. Dacă la origini termenul de paradis ar fi desemnat o grădină închisă, după abateri și impietăți raiul se dizolvă în devenire și dificultăți.

Promoteu ar fi fost unul dintre cabiri, demoni ai focului în mitologia pelasgilor. Dacă el este o zeitățe chtonică, în relație cu Demetra, fiul său, Iapet, apare ca un erou civilizator ce le descoperă oamenilor răsăritul și apusul (astro-nomia), matematica, literale, medicina, știința prevestirilor, și le-a dăruit memoria. Încă Vârsta de Fier omagia *darurile* zeilor. Ceva mai târziu, la Sofocle, civilizația este un câștig al eforturilor umane. Metoda devine inductivă: de jos în sus. Cunoașterea nu mai este nici măcar luciferică, Prometeu fiind celebrat în antichitatea greacă sub chip de purtător de lumină, *lampadofor* (*lucifer*, în latină). Lumina lui Prometeus este una specifică titanilor, subterană, în vădit contrast cu cea celest-rațională emisă de Zeus: elanul civilizator este unul compensator; în schimbul armoniei naturale pierdute; deci nu o fericire sau o dovadă de superioritate. Recurgerea la focul minții va favoriza valorile utilitare de acum încolo. Mircea Bârsilă se folosește de

teoreticieni „anti-civilizaționali” precum René Guenon (*Criza lumii moderne*) sau de Henri Bergson pentru a opune finalismul utilitar propus de Prometeu orizontului estetic susținut de Orfeu. Platon însuși, în *Legile* (680-679c) laudase adamismul și dezavuase praxis-ul, emipirismul. Dacă Eschil îl relansase pe Prometeu ca titan ce se jertfise pentru binele omenirii, cinicii, cum ar fi Lucian din Samosata (în *Prometeu și Caucazul*) l-au descris ca pe un inger căzut *avant la lettre*.

Modernism și/sau romantism negru

J.P. Vernant îi vede pe titani ca agenți ai dezordinii și lipsei de măsură. De altfel, toată poezia lui Philippide este rezultatul pedepsei post-*hybris*. Cum unele mituri pelasge derivă specia umană din Titani, e lesne de înțeles atracția aceasta către fructul oprit și fructul olimpic. În urma căderii, unele mitologii/religii evidențiază feminizarea întregii specii, așa cum se întâmplă cu *Epopoea lui Ghilgameș* și cu Biblia.

Apropindu-se tot mai mult de lirica în sine, Mircea Bârsilă îi dă dreptate lui N. Manolescu referitor la pseudo-alegoriile din poezia philippidiană. Aici nu ar interesa dezlegarea simbolurilor, ci echivocul lor.

Temele se topec în motive. Unul dintre ele este timpul, care la Philippide ar devia înspre un „onirism lucid”, ceea ce-l va și determina pe G. Călinescu să-l declare un susținător al clasicismului „substanțelor eterne”. Deși poemul *La marginea de noapte a vieții* utilizează mai curând imaginea unei centripete baroce: „Ca melcu-n răsucita lui chilie/ M-ascund în falduri de melancolie”.

Modernismul unor versuri s-ar reflecta în *categoriile negative*, anume alienarea și spleen-ul: „M-am săturat de mine până-n gât./Privesc în suflet – casc – și mi-i urât” (*Comentarii*). Melancoliile și scepticismele din versuri s-ar răsfrânge într-un *epi-iect* (latinescul *iacere* – „a arunca”), ce vizează constant întoarcerea, revizitarea. Aceasta ar fi *tenația* anamorfotică a poetului, care își desfășoară faldurile somptuoase sub un coral tragic al multiplelor glasuri. Multiplicarea individuației și perspectivismul dau o notă modernistă acestei creații ce pare, la o primă citire, fascinată de romantismul negru. Cercetătorul sesizează și teatralitatea *eului-mausoleu* ce asigură prezentificarea trecutului. Îndemnul din *Întâlnire* nu oferă și direcții: „Sunt vremuri încâlcite. Sari din ele!”.

Apocalipsa mutilată

Viitorul acestui univers prometeic ar fi unul crepuscular, reprezentat nesigur, în zig-zag. Civilizația își asumă un statut golemic, fantomatic, ceea ce stârnește reacții sceptice: „În balta omenirii scui larg și liniștit”.

Dezabuzarea, totuși, nu este posibilă, întrucât situațiile canibalice (Northrop Frye), întemeiate pe *tortură* și *mutilare*, sunt nenumărate. Această lume „gheboasă de trecut” ar fi marcată de decăderea *temporalității* – categorie calitativă, în viziunea Sfântului Augustin –, la stadiul cantitativ al *temporaneității*.

Traumatizat va fi și peisajul, care va acumula cadre saturniene: sterile și dezolante. Lumea îmbătrânește ireversibil, iar soarele ia înfățișări hidoase ori epuizate: „Soarele-n chip de bubă rea/Se sparge-n ceafa zării, peste deal” (*Exercițiu*), „Pe-un deal, la margine de târg, umflat,/ Și vânat, soarele s-a spânzurat” (*Frontispiciu*), „Bătrânul Soare orb trăiește încă” (*Apus de toamnă*), sau „Stătea pe cerul limpede-agățat/ Un fel de soare alb și lăbărțat/ Bulboană-n cer de șapte ori mai mare/ Decât obișnuitul nostru soare” (*Prin niște locuri rele*).

Fără îndoială, Alexandru Philippide este cel mai apocaliptic poet al nostru. În creația lui poetică, temele romantice sunt exacerbate până la intensități expresioniste. Negația, orașul blestemat, pactul cu diavolul și obsesia dublului sunt jaloane pe drumul către tragedii prometeice și faustice. Anti-avangardismul poetului s-a concretizat în viziuni limpezi ca metodă, dar profunde. Tradiționalismul metodei, în evident refuz față de transformarea poemului într-un obiect liric depersonalizat prin experiment formal – așa cum solicita în acele timpuri Noua Critică americană – a fost total răscumpărat de vizionarismul obscurizant și demonic. Poate că nu s-a studiat îndeștul gradul în care Philippide a adâncit macabru și carnavalescul hașdeiene, dincolo de sugestiile preluate de la simboliztii blestemați.

Studiul întreprins de Mircea Bârsilă este o delectare nu atât pentru filologi, cât pentru intelectualii veșnic în căutare de perspective enciclopedice și hibridizante; întrucâtva ecumenice.

*Mircea Bârsilă, *Vârsta de Fier în lirica lui Alexandru Philippide*, Editura Tracus Arte, București, 2014